

БОНДАРЕНКО О.В.

д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії

Запорізького національного технічного університету, obond@zntu.edu.ua

Україна, Запоріжжя

ОСОБЛИВОСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО РЕЛІГІЮ СТУДЕНТА ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ УКРАЇНИ: СПРОБА УЗАГАЛЬНЕННЯ

У статті запропонований соціально-філософський аналіз особливостей уявлень з приводу релігії студентів технічної вищої школи Новітньої України, який спирається на конкретні матеріали, отримані при поточних опитуваннях студентів з навчальної дисципліни «релігієзнавство».

Сучасний світ є складним для життя. Він вимагає від людини, особливо фахівця з вищою технічною освітою, – який є відповідальним за майбутній розвиток людської цивілізації, – широкої інтелектуальної ерудиції та соціальної компетентності. Чи притаманні такі якості сучасному студенту технічного університету України?

Ключові слова: *світ початку XXI століття, сучасна релігійна свідомість, самосвідомість, релігійні уявлення молоді, вища технічна освіта.*

Постановка проблеми. Людина та сучасний світ, студентство у сучасному світі, випускник сучасної вищої школи та його загальнокультурні компетенції, завдяки яким він виявиться здатним бути носієм ефективної життєдіяльності у сучасному світі – все це, безперечно, є цікавим та важливим для вивчення з боку філософів, соціологів, спеціалістів, які відповідають за організацію національних систем освіти, тощо. Зокрема, це знайшло відображення у понятті «компетентнісна освіта», на засадах якого сьогодні формуються національні освітні стратегії різних країн світу. Вагомою складовою постаті сучасної людини – і «образу» сучасного студента, який, набувши вищу освіту початку XXI ст., вийде у сучасний світ, – є їх релігійно-культурна компетентність, яка має відповідати рівню уявлень про релігію сучасного світу.

Слід зауважити, що названа вище проблематика достатньо широко вивчалась, зокрема, в Україні (А.Колодний, Н.Дудар, В.Єленський, Л.Филипович, Н.Антонова, Ю.Борисова, М.Паращевін, Л.Сокурянська, Л.Скокова й ін.). Проте переважна більшість таких досліджень Інституту соціології НАН України, Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України, Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, Інституту соціальної та політичної психології АПН України, Українського інституту соціальних досліджень, Харківського національного університету ім. В.Н.Каразіна й інших представляла собою певний соціологічний моніторинг, носила явно виражений характер вивчення соціологічних показників тих чи інших особливостей релігійності студентської молоді в Україні, ставлення її до релігії і церкви, детермінант громадської думки щодо релігії в українському соціумі, місця релігійної віри у системі цінносних орієнтацій студентської молоді в умовах трансформаційного суспільства тощо.

Мета роботи – Не відкидаючи зазначені вище й інші дослідження [1-4], й погоджуючись з більшістю висновків, представлених у них, запропонувати – базуючись на конкретних матеріалах, отриманих при поточних опитуваннях студентів з курсу «релігієзнавства», – певний аналіз й узагальнення особливостей релігійних уявлень, більш правильно, уявлень з приводу релігії, здобувачів вищої технічної освіти новітньої України, причому аналіз такий зроблений у соціально-філософському контексті.

Виклад основного матеріалу.

Якою є релігійна свідомість сучасної людини? Зокрема, сучасної молоді, освічених молодих людей, які є студентами вищих навчальних закладів й які не вважають себе носіями релігійного світогляду, називають себе атеїстами та не переймаються питаннями чи проблемами віри у Бога. Зрозуміло, що уявлення релігійного характеру, тим не менше, залишаються у системі їх загальних уявлень про світ та про себе, – зважаючи на те, що, за відомим афоризмом французького письменника XIX ст. Альфонса де Ламартіна, «Бог – просто слово, яким людина пояснює собі світ».

Більш того, до 2015 р. в університетах України, у тому числі, технічних університетах, викладалась навчальна дисципліна «Релігієзнавство». Вона була покликана формувати грамотну релігійну ментальність молоді у сучасному, сакральному за суттю, проте наповненому релігійними змістами й процесами, соціально-політичному світі. На жаль, сьогодні ця навчальна дисципліна вилучена із навчальних програм вищої технічної школи в Україні. Педагогіка, політологія, соціологія, психологія тощо вважаються такими, що формують інтегральні компетентності у випускника технічного ВНЗ. Чомусь бути компетентним у релігієзнавчих питаннях, з якими сучасна людина, зокрема молода людина, стикається доволі часто та іноді із непередбачуваними наслідками, вважається непотрібним і необов'язковим.

Компетентнісний підхід, який є центральним у проблематиці сучасної європейської філософії освіти, у стратегічних програмах управління вищою освітою та у сучасних освітніх регламентах різних країн світу, виходить з того, що завданням освіти сьогодні, нарівні з формуванням професійних якостей людини, є й формування у неї індивідуально-особистісних якостей всебічно розвиненої, високо інтелектуальної, здатної до ефективної соціалізації (як у контексті власного самовизначення, так і через взаємодію з іншими людьми у соціальному контексті) людини. Крім навчити пізнавати і навчити робити, освіта має вчити молоду людину жити (компетентності «особистого самовдосконалення») та жити разом («загальнокультурні» компетентності). Формуючи п'ять ключових компетенцій, якими мають володіти молоді європейці [5], Рада Європи називає, зокрема, компетенції, пов'язані з життям у багато-культурному суспільстві – освіта має навчити молодих людей міжкультурним компетенціям: розуміння та прийняття відмінностей, повага до інших, здатність жити з людьми інших культур, мов і релігій. Аналогічні вимоги до змісту загальних компетентностей – як «універсальних компетентностей, що не залежать від предметної області, але важливих для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача у різних галузях та для його особистісного розвитку» – визначені у Законі про вищу

освіту України [6] та документах Міністерства освіти і науки України [7]. Релігієзнавство, посеред інших соціогуманітарних навчальних дисциплін, було би зовсім не зайвим для оволодіння випускником технічної вищої школи України широкою соціально-культурною ерудицією, знаннями й вміннями жити у полікультурному суспільному середовищі, працювати у міжнародному контексті.

Досвід викладання курсу релігієзнавства у технічному університеті новітньої України дозволяє автору надати певний аналіз щодо релігійної свідомості й ментальності (де під ментальністю будемо розуміти комплексний показник рівня розуму та інтелекту людини, спосіб бачення світу, від франц. *mentalite* – розум, мислення, склад думок, лат. *mentalis* – те, що від інтелекту) студентської молоді, що навчається сьогодні у технічному ВНЗ, та запропонувати деякі висновки з приводу цього.

Сучасний світ – це світ не тільки приголомшливих, неймовірних зовнішніх звершень. Так само вражаючими є процеси, які протягом останніх десятиліть відбуваються у внутрішньому світі людини, й навіть у соціокультурних механізмах становлення й відтворення розумності людини. Некласична «онтологія розуму» та «соціальність наодинці із собою» (М.Гайдеггер), «прецесія симулякрів» (Ж.-Ф.Ліотар) та «*homo ludens*» (Й.Гейзінга), інтерпретативне мислення та «існування передує сутності» (Ж.-П.Сартр), «ризوما» та відкритість й динамічність соціальних структур і примирення із множинністю, «епоха безпритульності» (М.Бубер) та становлення суспільства мережових структур (*network society*, М.Кастельс), «деконструйований суб'єкт» (Ж.Дельоз, Ф.Гваттарі) та діяльність людей як «дискурсивні практики» (М.Фуко), філософія психоаналізу З.Фрейда й тепер філософія шизоаналізу Ж.Дельоза і Ф.Гваттарі, – все це сучасний світ «нестабільних феноменів та невірноважених структур» (І.Прігожин).

Сучасний світ – складний для життя та діяльності. У такому світі набагато легше жити людині неосвіченій, необізнаній, невігласу. Стати «шизофреніком, який здійснився» (за треміном Ж.Дельоза і Ф.Гваттарі) спроможні небагато хто.

Проте грамотне відслідковування того, що відбувається у сучасному світі, вміння розбиратися в його очевидних проявах і прихованих нюансах та ефективно самостверджуватися у ньому – становить підвалини інтелектуальної ерудиції та соціальної кваліфікованості сучасної людини.

Отже, що є релігійна свідомість (ментальність) студента сучасного технічного ВНЗ в Україні? Предметним полем для аналізу оберемо відповіді, надані студентами (як правило, письмові відповіді) на запитання викладача з певних тем та проблем з релігієзнавства.

Слід зазначити, що, у цілому, переважна більшість студентів надають цілком належні відповіді на більшість запитань викладача, які їм пропонуються на різного роду поточних і залікових опитуваннях. Причому запитання такі стосуються широкого кола тем і проблем – із різних історичних епох, із протилежних культур, стосовно різноманітних релігій світу, що є специфікою предметного змісту дисципліни «релігієзнавство».

На запитання, яке передбачало показати розуміння суті та протилежностей релігій у західній та східній культурах, – а саме: «припустимо, людина отримала можливість задати Богу запитання й отримати на нього відповідь, тільки на одне запитання, яке запитання буде задане своєму Богу західною / східною людиною» – викладач отримав доволі багато різнопланових відповідей, які цілком слушно й досить коректно віддзеркалюють специфіку західної та східної культури (релігії). Наприклад, «Чи існуєш Ти? / Чи існую Я?», «Де роздобути путівку у рай? / Як пройти у нірвану?», «Все це – життя, смерть, почуття й інше – для мене? / Для чого все це – життя, смерть, почуття й інше?», «Що слід робити, щоб потрапити до раю? / Чого не слід робити, щоб опинитися у нірвані?», «Спитає про матеріальні цінності / Спитає про духовні цінності», «Давай зустрінемося до смерті / Давай зустрінемося після смерті», «Чому я не безсмертний? / Чи можна мені гарем більший?» тощо.

Низка запитань, які своїм підґрунттям мають перевірку викладачем певного рівня філософської культури студента, грамотності його мисленевих конструкцій, взагалі вміння коректно мислити у полі культури, так само мали

від студентів різні варіації відповідей, які, проте, показують належний рівень їх знань. Зокрема, запитання «сформулюйте можливі, на ваш погляд, релігійно-філософські змісти, що вносяться у світ та у людське життя танцем як релігійним ритуалом» – має, мабуть, найбільше число різних варіантів відповідей з боку студентів: «танець як космічна боротьба світла і темряви, добра і зла», «як наближення до Бога спеціальними рухами тіла», «як форма колективної духовності», «як перехід на новий рівень релігійної свідомості», «як форма і спосіб зазирнути в інший світ», «як викликання богів на спілкування», «як коригування реальності», «як молитва тілом» тощо. Взагалі, у студентській аудиторії це запитання користується певною «популярністю», на нього студенти відповідають охоче, правда, посеред цих різно-варіантних відповідей можна зустріти й багато «несерйозних», на гшталт «танцем людина задовольняла богів» або «танцем людина грілася у матеріальному світі». Так само залюбки студенти формулюють зовсім непогані різноманітні варіанти відповіді на запитання: «запропонуйте релігійні версії пояснення існування у світі зла». Посеред відповідей на це запитання часто можна зустріти переказ змісту тих чи інших художнього твору або кінофільму.

Одним з найбільш «філософських» запитань, на наш погляд, можна вважати запитання стосовно релігії зороастризму, яка, як відомо, містить дуже потужний філософський потенціал у своєму змістовному наповненні. Наприклад, таке запитання «зороастризм вважається унікальною релігією, зокрема, завдяки одному із своїх міфів, згідно з яким, людина, потрапляючи до раю, прагне використати цю ситуацію, щоб досягти щогось ще, тобто, на відміну від решти релігій світу, зороастризм стверджує, що не рай є максимумом мрій людини, а що» – не викликає у студентів якихось труднощів. Вони досить легко формулюють відповіді, такі як: «повернення на землю людиною», «отримати на Небі ще одне життя у земному світі», «повернутися на землю, нарешті з'ясувавши, що є рай», «наступний рай» тощо.

Низка запитань на вміння студентів аналізувати – з погляду на студента як на певного «знавця» з релігієзнавства – сенси та зміст інших релігій світу, а не

рідного нашій культурі й історії християнства. Наприклад, таке запитання «питання про те, чи є конфуціанство релігією, достатньо складне й до сьогодні залишається спірним, наведіть аргументи за/проти на користь конфуціанства як релігії та проти такого висновку» – отримало цілком «зрілі» відповіді, такі як: «є ідеологією релігійного гатунку / Конфуцій не є богом», «було оголошено національною релігією / не є релігією за сутністю» тощо. Або таке запитання «паралельно історії релігії у світовій історії людства йде історія вільнодумства та атеїзму, в яких форма вони знайшли втілення у буддизмі». На це запитання також можна отримати від студентів прийнятні відповіді – «у нірвані коливання дхарм не згасають, тобто абсолютного блаженства немає й там», «у кожного *свій* шлях досягнення нірвани», «головне результат у вигляді досягнення нірвани, а не те, *як* її досягнути», – хоча слід визнати, що воно викликає у студентів певні складнощі.

Як це не видається дивним, значно гірше студенти демонструють знання щодо християнства. Такі запитання, як «яке завдання відводиться людському розуму у християнстві», «яка ідея, на ваш погляд, є центральною ідеєю релігії християнства, на якій базується його смислова цілісність» або «розтлумачте одну із основних ідей й догматів християнства ідею Трійці», доволі часто викликають утруднення.

Низка запитань іншого забарвлення – це такі запитання, які вимагають від студентів своєрідного мозкового штурму, певної креативності мислення. Ці запитання побудовані як пропозиція проаналізувати або продовжити гіпотетичну ситуацію, заглянути у майбутнє тощо. Такі запитання є не стільки перевіркою знань студентів з курсу «релігієзнавства», скільки є певним «тестом» на їх релігійну ментальність, її співзвучність реаліям сьогодення.

Б.Паскаль говорив про можливість трьох типів людей: людину, яка знайшла Бога; людину, яка шукає Бога, та людину, яка вже не шукає Бога, – з початком епохи Нового часу (XVI ст.) почався процес усунення бога із світу, з настанням Новітнього часу (XX ст.) бога усувають із свідомості. Звісно, все, що стосується людини та людської історії, так чи інакше стикається з релігією.

Історію людства неможливо розглядати поза релігією. Не менш очевидним здається зв'язок релігії й з майбутнім людства. Проте, ті нові форми, які релігія набуває у сучасному світі (перетворення релігії на свого роду «духовний туризм», час потребує радикально нових образів Бога, вихід людини у космос породжує віру у богів із над-цивілізацій й таке інше), робить доречним запитання, а чи релігія це?

Цілком у руслі соціокультурних процесів сучасного світу студенти технічного ВНЗ України переписують фундаментальні релігійні концепції (щодо Добра – Зла, Бога – Диявола), переплановують мапи пекла і раю, до пекла відправляють зовсім не тих грішників, до раю впускають зовсім не тих праведників...

«Назвіть аргументи людства на користь пекла» (запитання) – студентські відповіді: «тільки для протилежності раю», «без пекла було би не цікаво жити», «як рай для грішників», «як "рівність енергій" у загробному житті», «як соціальна ілюзія справедливості», «як колоритний образ культури», «місце, де тепло і де вас завжди раді бачити»... «Можливо, наш світ – це пекло якоїсь іншої планети», запитував Олдос Хакслі.

На запитання «в якому випадку релігії у майбутньому не буде» – сучасний студент технічного університету пропонує майже досхоchu варіантів випадків: «при існуванні незліченої кількості релігій створиться ситуація її видимої відсутності», «людська свідомість переросте необхідність у Богові», «людина або людство розчарується у релігії», «людина розбереться зі світом самотійно, без Бога», «коли докорінно зміниться психологія людини», «у випадку, якщо Бог буде все більше заважати людині», «коли людство отримає нестачу доводів на користь релігії», «коли пекло і рай стануть однаковими за видами гріха/не-гріха», «з'явиться щось, що буде робити людину щасливою, і що не буде пов'язано з релігією», «людство винайде еліксир безсмертя», «людина повірить у людину», «Бог як "вірус", інформація про який буде "стерта" із людської свідомості» й інші.

Висновки. Не претендуючи на ґрунтовний аналіз особливостей уявлень про релігію та про релігійні аспекти сучасної картини світу з боку студентів технічної вищої школи Новітньої України, спираючись на конкретні матеріали, отримані при поточних опитуваннях студентів з навчальної дисципліни «релігієзнавство», можна стверджувати, що сучасний студент технічного університету не залишається осторонь соціокультурних і духовних процесів, які відбуваються у соціумі, який його оточує. Проте ефективне соціальне та особистісне життя сучасної людини, тим більше сучасного фахівця зі створення техніко-технологічного середовища життєдіяльності людської цивілізації, висувають перед ним високі вимоги щодо інтелектуальної ерудиції та соціальної компетентності й, отже, завдяки соціогуманічним навчальним дисциплінам у технічному ВНЗ майбутні випускники набувають знання, якими тією чи іншою мірою має оволодіти кожна людина.

Література

1. Белікова Н. Студенти і релігія / Н.Белікова, О.Беліков // Людина і світ. – 2003. – № 5. – С. 14-17.
2. Дудар Н. «Віра повинна у тобі народитися...» Релігія і віра у сприйнятті української молоді / Н.Дудар // Людина і світ. – 2000. – № 2. – С. 27-31.
3. Мельниченко А.А. Ціннісні виміри духовної культури студентів технічного ВНЗ у трансформаційному суспільстві / А.А.Мельниченко, І.В.Пиголенко // Український соціум. – 2005. – № 1(3). – С. 31-44.
4. Суятінова Л. Молодь, релігія і трансформація суспільства / Л.Суятінова // Соціальна психологія. – 2005. – №1 (9). – С. 114-121.
5. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / О.Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 16-21.
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 63.

7. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти [Електронний ресурс]. – Доступно: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5555>.

References

1. Belikova N. Studenty i relegiya / N.Belikova, O.Belikov // Lyudyna i svit. – 2003. – № 5. – S. 14-17.

2. Dudar N. «Vira povynna u tobi narodytysya...» Relegiya i vira u spryynyatti ukrainskoi molodi / N.Dudar // Lyudyna i svit. – 2000. – № 2. – S. 27-31.

3. Melnichenko A.A. Tsinnisni vymiry dukhovnoi kultury studentiv tekhnichnogo VNZ u transformatsiynomu suspilstvi / A.A.Melnichenko, I.V.Pigolenko // Ukrainskiy sotsium. – 2005. – № 1(3). – S. 31-44.

4. Suyatinova L. Molod, relegiya i transformatsiya suspilstva / L. Suyatinova // Sotsialna psykhologiya. – 2005. – №1 (9). – S. 114-121.

5. Lokshyna O. Rozvytok kompetentnisnogo pidkhodu v osviti Evropeyskoho Soyuzu / O. Lokshyna // Shlyakh osvity. – 2007. – № 1. – S. 16-21.

6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. № 1556-VII // Ofitsiynyy visnyk Ukrainy. – 2014. – № 63.

7. Metodychni rekomendatsii shchodo rozroblennay standartiv vyshchoi osvity [Elektronnyy resurs]. – Dostypno: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/5555>.

Bondarenko O.V.

doctor of philosophical sciences, professor, the Chair of the Department of Philosophy of Zaporizhzhya National Technical University, obond@zntu.edu.ua

Ukraine, Zaporizhzhya

FEATURES OF RELIGIOUS CONCEPTS OF THE STUDENT IN THE TECHNICAL UNIVERSITY OF UKRAINE: GENERALIZATION

The article proposes a socio-philosophical analysis of the peculiarities of religious concepts of the students in the technical high school of the New Ukraine.

This analysis is based on specific materials obtained from actual students' surveys on the academic discipline «Religious Studies».

The modern world is difficult for life. It requires a person, especially a specialist with a higher technical education – who is responsible for the future development of human civilization – wide intellectual erudition and social competence. Do you have such qualities for a modern student in the Technical University of Ukraine?

Keywords: the world of the twenty-first century, modern religious consciousness, self-awareness, religious representations of young people, higher technical education.